

Сергій Тихомиров

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ ВНЗ

У статті розглядаються складові елементи процесу педагогічного управління в системі вишів. Здійснюється аналіз складових компонентів процесу управління. Дається визначення педагогічного процесу та його сутності. При взаємодії процесів виховання та навчання може бути досягнута основна мета – формування ціннісних орієнтацій особистості. Велике значення приділяється процесу виховання, як одному з найважливіших елементів педагогічного процесу. На основі зробленого аналізу, автор висловлює думку стосовно цього педагогічного явища та дає практичні рекомендації.

Ключові слова: процес управління, управлінська ситуація, основне призначення педагогічного процесу.

Аналіз наукових досліджень з проблеми дозволяє зробити висновки про те, що потреби теорії та практики підготовки педагогічних кадрів роблять актуальним завдання формалізації процесів управління, що пов'язане з визначенням його технології, тобто описом певних процедур, з яких складається процес управління.

У сучасній педагогічній літературі існує багато класифікаційних схем функціонального складу управління. Обмежимося лише короткою характеристикою тих, які найповніше висвітлені у науковій літературі стосовно організації педагогічного процесу. Процес управлінської діяльності В. І. Бондар бачить як «функціональну взаємодію її компонентів: мети і мотивації її діяльності; способів (форм і методів) досягнення мети, тобто отримання очікуваного результату; контролю участі об'єктів і суб'єктів управління у вирішенні поставлених завдань; регулювання діяльності (з урахуванням умов, що змінюються, ситуацій, ускладнень) і оцінки результатів (прийняття управлінського рішення)» [1, с. 60]. На його думку, вище наведені компоненти управлінської діяльності характеризують як увесь управлінський цикл, так і управління окремими підсистемами: на рівні усього навчального процесу чи його окремих ланок, одного чи групи навчальних предметів.

У сучасних умовах управління має місце в тих системах, які характеризуються великою складністю та динамічністю. Постійні зміни, переходи з одного в інше під впливом зовнішніх та внутрішніх причин, притаманні педагогічним процесам, можуть мати зворотний та незворотний характер, призводити до збереження та розвитку, або ж до руйнування. У цьому випадку виникає необхідність зберегти певні якості,

структурні та функціональні характеристики процесу у заданих межах та умовах, забезпечити оптимальний та ефективний рівень його функціонування.

«Управління характеризується певними тенденціями розвитку, які можна розглянути з двох точок зору: по-перше, це об'єктивні тенденції, що гальмують або прискорюють розвиток, по-друге, управління характеризується певним потенціалом та динамікою його зміни» [2, с. 68]. Найпродуктивнішим щодо систематизації різноманітних функцій управління в системі педагогічної освіти є розгляд на базовому, безпосередньо управлінському рівні особливостей планування, організації та контролю за ходом підготовки майбутніх педагогічних працівників.

«Організаційно-педагогічною основою управління процесом підготовки майбутнього фахівця є сукупність мети, завдань, принципів, функцій, методів, які розглядаються на трьох рівнях: різноступенева педагогічна освіта в Україні, педагогічний навчальний заклад і педагогічний у вищій педагогічній школі» [3, с. 51].

У цілому на основі проведеного огляду можна зробити такі висновки. Одні автори розглядають управління як процес цілесвідчення, інші – як процес інформації або прийняття рішень, організації чи комунікації, контролю чи регулювання і т. ін. Отже висхідною одиницею ставали окремі функції управління: мета, інформація, рішення, організація, комунікація, контроль тощо.

На нашу думку управління – це процес єдності всіх його функцій та компонентів яке не може бути зведено до однієї, окремо взятої риси. У процесі управління відбувається функціональна взаємодія всіх його компонентів: мети і мотивації її діяльності; способів (форм і методів) досягнення мети, тобто отримання очікуваного результату; контролю участі об'єктів і суб'єктів управління у вирішенні поставлених завдань; регулювання діяльності (з урахуванням умов, що змінюються, ситуацій, ускладнень) і оцінки результатів (прийняття управлінського рішення).

З цього випливає питання про висхідну одиницю аналізу управлінського процесу, яка інтегрувала б у себе всі аспекти управління.

Основною одиницею аналізу процесів управління може стати управлінська ситуація. У ситуаціях відображаються різні типи взаємодії людини з різними сторонами навколишньої дійсності. В одних із них виражаються об'єктивно-суб'єктивні відносини, тобто ставлення людини до предметного світу, в інших – суб'єктивно-суб'єктивні, або стосунки між людьми. У зв'язку з розглядом навчання та виховання у термінах управління педагогічний процес часто трактується як процес вирішення навчальних або педагогічних завдань. І саме навчально-педагогічна ситуація є сукупністю умов та обставин, до якої активним чином включені педагог та учень як суб'єкти педагогічної та управлінської діяльності.

Управління навчально-виховним процесом у вищому навчальному закладі – це планомірний вплив на його зміст, структуру, передумови

ефективності з метою забезпечення високого рівня професійного становлення й особистісного зростання майбутнього фахівця, його науково-теоретичної та практично-методичної підготовки.

Звичайно, що формування ціннісних орієнтацій відбувається у педагогічному процесі, синонімом якого є навчально-виховний процес. Його зміст і організація є однією з основних функцій будь-якої освітньо-виховної системи. Ті системи, що організують педагогічний процес, визначаються як педагогічні системи. До них належать середні та вищі навчальні заклади, військові частини та підрозділи.

У даному випадку необхідно дати визначення педагогічного процесу та його сутності. На нашу думку, слід погодитись з визначенням поняття «педагогічний процес», яке подав І. П. Підласий: «Педагогічним процесом називається розвиткова взаємодія вихователів і вихованців, що спрямована на досягнення заданої цілі й призводить до заздалегідь наміченої зміни стану, перетворення властивостей і якостей вихованця» [4, с. 162]. Основне призначення педагогічного процесу – формування і розвиток особистості, допомога в самоактуалізації, особистому і професійному житті.

Навчально-виховні завдання – це суперечливі педагогічні ситуації, які об'єктивно зумовлені потребами повсякденної життєдіяльності вихованців, їхньою майбутньою професійною діяльністю.

«Вихователі, які організують педагогічний процес, керують ним і контролюють його перебіг, оцінюють його результати та вносять певні необхідні корективи, повинні усвідомлювати високу відповідальність за організацію і кінцеві результати всіх видів діяльності вихованців (навчальної, громадської) і особистої поведінки; поєднувати функції вчителя та вихователя» [5, с. 150].

Сучасний педагогічний процес складається з таких компонентів:

- Цільовий;
- Стимуляційно-мотиваційний;
- Процесуальний;
- Змістовий;
- Контрольно-регульовальний;
- Оцінково-результативний.

У роботі нас цікавить процесуальний компонент педагогічного процесу. В основі процесуального компоненту лежать цілеспрямовані гуманні педагогічні впливи, під якими розуміють процес формування впливу вихователів на вихованців. Вони здійснюються за допомогою методів виховання та навчання і можуть бути прямі (безпосередній вплив вихователя) та опосередковані (вплив через організацію навчальної діяльності).

Необхідно визначити постійнодіючі елементи педагогічного впливу вихователя на вихованця:

1. Чітко поставлена педагогом мета;
2. Конкретне виокремлення і визначення змісту виховання й освіти,

що необхідно опанувати;

3. Визначення методів, форм і засобів педагогічного впливу;

4. Врахування попереднього життєвого досвіду з метою визначення наступних навчально-виховних заходів.

Одним із складових елементів, який входить до педагогічного процесу є навчальний процес, а процес навчання є центральним елементом навчального процесу. «Навчальний процес – це система організації навчальної діяльності, в основі якої – органічна єдність і взаємозв'язок викладання і навчання; спрямована на досягнення цілей навчання і виховання» [6, с. 223]. Основні ознаки навчального процесу є системність, гуманність, демократичність, особистісна спрямованість, комплексність, цілісність, планомірність, націленість на конкретний результат, тривалість, організованість.

Саме завдяки процесам навчання та виховання ми планували досягти основної мети нашої роботи – формування ціннісних орієнтацій студентів. У процесі виховання вирішується і реалізується проблема навчання – це система навчально-пізнавальних дій учнів, спрямованих на опанування знаннями, навичками та вміннями їх застосування у професійній діяльності, формування особистості громадянина України. Вона полягає в організації ефективної мислительної діяльності особистості яка навчається, з метою розвитку мислення, формування необхідної суми знань, умінь і навичок, вироблення сучасної наукової картини світу.

У випадку досягнення запланованої мети навчання і виховання – гармонійно, всебічно розвинутої особистості – досягається і ще один важливий з точки зору педагогіки результат, особистість стає освіченою людиною. Освіта є складовою виховання, але вужчою категорією. Під нею розуміють усе те, що сприяє формуванню світогляду особистості, її професійних знань, навичок та вмінь. «Смисл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом. Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [7, с. 15].

«Гармонійно розвинена особистість має бути головною метою і змістом усієї системи освіти. Замість пріоритету держави в освітянському просторі на перше місце має бути поставлена людина ... орієнтація на людину, фундаментальні цінності, рішуча демократизація освіти – ось ті підвалини, на яких має бути базуватися освіта третього тисячоліття» [8, с. 11].

Наступним важливим компонентом педагогічного процесу є виховний процес. Виховання – це головний компонент педагогічного процесу, надзвичайно складне соціальне явище, спрямоване на формування у вихованців наукового світогляду, на основі відродження традицій національної свідомості і самосвідомості, професійного, морального, інтелектуального розвитку.

«Виховання – процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів» [9, с. 223]. Сучасний процес виховання являє собою взаємопов'язану ланку виховних ситуацій, що розвиваються. Виховна ситуація – це частина виховного процесу, що перебуває між двома корекціями. Основа ситуації – це виховна дія, спрямована на вирішення певного виховного завдання.

Сучасну характеристику виховного процесу дає І. П. Підласий: «Процес виховання – це процес формування, розвитку особистості, який включає як цілеспрямований зовнішній вплив, так і самовиховання особистості» [10, с. 162]. На нашу думку, найбільш повним є таке визначення процесу виховання – це динамічне складне педагогічне явище, яке відбувається на основі цілеспрямованого й організованого впливу вихователів, соціального середовища на розум, почуття, волю вихованця з метою формування всебічно і гармонійно розвинутої особистості.

З цією метою у дослідженні акцентувалася увага на такому:

- визначались конкретні риси особистості майбутнього фахівця, які передбачається формувати у процесі виховання;
- велися спостереження за вихованцями та проводилася діагностика розвитку особистості в цілому та окремі її риси;
- проектувалася особистість вихованця на основі зразка – ідеалу;
- планувався і практично здійснювався виховний процес;
- спостерігався процес виховних дій, що проводився з вихованцями, з метою засвоєння соціального і професійного досвіду, загальнолюдських, національних, професійних та спеціальних рис;
- контролювання, оцінювання і коригування хід і результати як виховних заходів, так всього виховного процесу.

Вище наведені завдання у вищому навчальному закладі організують і здійснюють педагоги, які є основною фігурою виховного процесу. Суб'єктами виховання є педагоги, учнівські та інші колективи, суспільні інститути. Однак, основну роль серед них виконують педагоги – безпосередні організатори та учасники виховного процесу.

Функції, які виконує вихователь у процесі формування ціннісних орієнтацій:

- організаційно-мотиваційна, яка забезпечує цілеспрямоване планування виховної роботи та її змістовну реалізацію, формування у вихованців мотивації вдосконалення і самовдосконалення;
- мобілізаційна – передбачає у вихованців настанови на творче самовдосконалення, на постійний розвиток позитивних та нівелювання негативних якостей;
- формувально-розвиткова – що на наш погляд є основною базовою функцією, сутність якої полягає у формуванні вихователем та постійному вдосконаленні у вихованців соціально-ціннісних якостей, забезпечує гармонійний розвиток сучасної особистості та її ефективної самореалізації

в професійній діяльності;

– інформаційно-комунікативна – зміст якої полягає в активному цілеспрямованому впливі на свідомість вихованця, формуванні високої культури спілкування і загального етикету, розвитку соціально значимих цінностей серед вихованців;

– оцінково-контрольна – полягає в контролі, перевірці та оцінці результатів виховного процесу і внесені в нього відповідних змін і корективів.

Планування процесу формування ціннісних орієнтацій значною мірою залежить від ряду економічних, політичних, соціокультурних, правових та інших чинників. Їх вплив зумовлює необхідність розроблення сучасної психолого-педагогічної моделі педагога з урахуванням його спеціальності і освітньо-кваліфікаційного рівня. Нова генерація педагогічних кадрів має бути не лише сама готовою до педагогічної діяльності в нових соціально-економічних та політичних умовах, а й здатною готувати молодь до праці та життя в період утвердження державності, відродження і примноження національно-духовних цінностей, запровадження ринкових економічних механізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарь В. И. Управленческая деятельность директора школы: дидактический аспект / В. И. Бондарь – К. : Радянська школа, 1987. – 60 с.
2. Селіверстова Н. І. Підготовка менеджерів в альтернативній вищій школі (теоретико-педагогічний аспект) / Н. І. Селіверстова. – Запоріжжя : Поліграф, 1999. – С. 68.
3. Мороз О. Особистість майбутнього педагога (управління підготовкою вчителя: психолого-педагогічний аспект) / О. Мороз // Вища освіта України. – 2002. – № 3. – С. 51.
4. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : в 2-х кн. / И. П. Подласый. – М., 1999. – С. 162.
5. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник для студентів пед. спец. Рекомендован. МОН України / В. В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – С. 150.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К., 1997. – С. 223.
7. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 15.
8. Кремень В. Г. Національна освіта як соціокультурне явище / В. Г. Кремень // Учитель. – 1999. – № 11. – С. 11.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К., 1997. – С. 223.
10. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : в 2-х кн. / И. П. Подласый. – М., 1999. – С. 162.